

Opetusministeriö

Undervisningsministeriet

Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma

Taustamuistio

Opetusministeriön monisteita 2004:1

Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma

Taustamuistio

Opetusministeriön monisteita 2004:1

Esipuhe

Ammatillisen erityisopetuksen kehittäminen on yhteinen haasteemme.

Ammatillisen peruskoulutuksen erityisopetuksen toimenpideohjelman tavoitteena on erityisopetuksen kehittäminen siten, että pitkällä aikavälillä kaikille opiskelijoille voidaan tarjota heille sopiva, esteetön ja helposti saavutettava oppimisympäristö. Toimenpideohjelman perustuu ammatillisen erityisopetuksen strategiatyöryhmän tekemään ehdotukseen, siitä lausuntokierrokselta saatuihin palautteisiin, valtakunnallisiin koulutuspoliittisiin linjauksiin sekä meneillään olevista hankkeista, projekteista ja kehittämistoimenpiteistä saatuihin kokemuksiin.

Toimenpideohjelman perustana on erityisopetuksen visio, jonka mukaisesti ammatillinen erityisopetus sekä vammaisten valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus järjestetään ensisijaisesti ammatillisissa oppilaitoksissa. Tavoitteena on, että tukitoimin ja tarvittaessa opetusta mukauttamalla opiskelija voi osallistua ammatilliseen koulutukseen. Ammatillisten erityisoppilaitosten toiminnan painopisteenä on vaikeimmin vammaisten koulutuksen järjestäminen. Niiden tehtävänä on myös huolehtia ammatillisen erityisopetuksen kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtävistä yhteistyössä ammatillisten oppilaitosten kanssa.

Toimenpideohjelmaa laadittaessa on otettu huomioon parhaillaan tapahtuva ammatillisen koulutuksen kehittämistyö kuten näyttöjärjestelmän kehittäminen, opetusmenetelmien monipuolistaminen, tuloksellisuusrahoituksen kehittäminen ja keskeyttämisen vähentämiseen tähtäävät toimet. Toimenpideohjelman periaatteena on, että päällekkäistä työtä vältetään ja hyödynnetään meneillään olevien hankkeiden ja projektien tuloksia ja kokemuksia.

Toimenpideohjelman toteuttaminen on opetusministeriön, Opetushallituksen, koulutuksen järjestäjien ja muiden yhteistyötahojen tehtävä. Ohjelman tavoitteet ovat kunnianhimoisia, mutta realistisia ja niiden saavuttaminen on erityisopetuksen kehittämisen kannalta ensiarvoisen tärkeitä.

Tuula Haatainen
Opetusministeri

Sisältö

	<u>Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma</u>	4
1	<u>Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelman tausta</u>	9
2	<u>Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma</u>	11
2.1	Johdanto	11
2.2	Koulutuksen saavutettavuus	12
2.2.1	<i>Koulutuksellisen tasa-arvon toteutuminen</i>	12
2.2.2	<i>Opiskelijaksi ottaminen</i>	13
2.3	Koulutustarjonta	13
2.3.1	<i>Ammatillisen erityisopetuksen määrällinen mitoitus</i>	13
2.3.2	<i>Erytisopetuksen alakohtainen tarjonta</i>	16
2.3.3	<i>Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tarjonta ja rakenne</i>	16
2.3.4	<i>Vaikeimmin vammaisten opetuksen järjestäminen</i>	18
2.4	Erytisopetuksen rahoitus	20
2.5	Erytisopetuksen järjestäminen	20
2.5.1	<i>Erytisopetuksen suunnitelmat ja erityisopetuksen laatu</i>	20
2.5.2	<i>Oppimisympäristöjen esteettömyys ja saavutettavuus</i>	21
2.5.3	<i>Oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja ottaminen huomioon opetuksessa</i>	22
2.6	Opinto-ohjaus	22
2.7	Työelämäyhteydet	23
2.8	Opettajien koulutus	24
2.9	Ammatillinen lisäkoulutus ja elinikäinen oppiminen	24

Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma

Ammatillisen peruskoulutuksen erityisopetuksen visio

Ammatillisen peruskoulutuksen kehittämisen pitkän aikavälin tavoitteena on kaikille opiskelijoille sopiva, esteetön ja helposti saavutettava oppimisympäristö.

Tavoitteena on, että erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille tarjotaan perusopetuksen jälkeen mahdollisuus koulutukseen ja ammatilliseen kehittymiseen työtä, työtoimintaa, jatko-opintoja ja hyvää elämää varten. Erityisopetuksen tarjonnan ja sisällön tulee vastata opiskelijan, työelämän ja yhteiskunnan tarpeisiin.

Ammatillinen erityisopetus sekä valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus järjestetään ensisijaisesti ammatillisissa oppilaitoksissa. Tavoitteena on, että tukitoimin ja tarvittaessa opetusta mukauttamalla opiskelija voi osallistua ammatilliseen koulutukseen eri koulutusaloilla. Opetuksessa otetaan huomioon kunkin alan erityisvaatimukset.

Ammatillisten erityisoppilaitosten toiminnan painopisteenä on vastuu vaikeimmin vammaisten koulutuksen järjestämisestä. Niiden tehtävänä on myös huolehtia ammatillisen erityisopetuksen kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtävistä. Ammatillisia erityisoppilaitoksia kehitetään edelleen erityisopetuksen osaamiskeskuksina, jotka tukevat muiden ammatillisten oppilaitosten erityisopetusta tarjoamalla niiden tarvitsemia asiantuntijapalveluita. Erityisoppilaitokset kehittävät erityisopetusta yhdessä ammatillisten oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja korkeakoulujen kanssa.

1 Koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista edistetään

Koulutuksen järjestäjien huomiota kiinnitetään siihen, että vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyminen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai oppilashuoltopalveluita tarvitsevien opiskelijoiden opetus tulee antaa erityisopetuksena. (OPM, OPH)

Ammatillisen koulutuksen tulosrahoitusta kehitetään siten, että se ottaa huomioon erityisopetuksen järjestämisen. Ammatillisen koulutuksen laatupalkinnon erityisteemana vuonna 2003 on erityisopetus. (OPM)

Järjestämislupia myönnettäessä otetaan huomioon erityisopetuksen tarjonnan alueelliset ja koulutusalaakohtaiset tarpeet sekä koulutuksen kysyntä siten, että erityisopetuksen tarjonta voidaan pitää valtakunnallisesti riittävällä tasolla. (OPM)

Selvitetään ammatillisen koulutuksen rakenteen (ammatilliset perustutkinnot, valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus, ammatti- ja erikoisammattitutkinnot) tarkoituksenmukaisuutta erityisopetuksen näkökulmasta. Erityisesti selvitetään työvaltaisen (työammatti) koulutuksen tarve. (OPM)

2 Erityisopiskelijoiden koulutukseen pääsy turvataan

Koulutuksen järjestäjät voivat opiskelijaksi ottamisessa käyttää tarvittaessa joustavaa valintaa siten, että esimerkiksi perusopetuksessa erityisopetusta saaneella oppilaalla on paremmat mahdollisuudet päästä opiskelijaksi. Opetushallituksen kehittämishankkeissa luotuja malleja perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen siirtymiseksi levitetään koulutuksen järjestäjille. (OPH, koulutuksen järjestäjät)

Ammatillisten erityisoppilaitosten järjestämislupiin lisätään määräys erityisopiskelijoiden osuudesta kokonaisopiskelijamäärästä. Erityisoppilaitoksen luvan mukaisesta opiskelijamäärästä vähintään 80 prosenttia tulee olla kolmen vuoden aikana ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 20 §:ssä tarkoitettuja erityisopetuksen tarpeessa olevia opiskelijoita. (OPM)

3 Ammatillista erityisopetusta laajennetaan

Ammatillisen erityisopetuksen sekä valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opiskelijamäärää lisätään siten, että erityisopetusta voidaan järjestää koulutustarpeen edellyttämällä tavalla. (OPM)

4 Erityisopetuksen alakohtaista tarjontaa monipuolistetaan

Ammatillisen erityisopetuksen alakohtaista koulutustarjontaa monipuolistetaan siten, että se vastaa paremmin opiskelijan, työelämän ja yhteiskunnan vaatimuksiin. (OPM, koulutuksen järjestäjät)

5 Vammaisten valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta kehitetään

Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen kokonaisopiskelijamäärää lisätään alueellisten tarpeiden edellyttämällä tavalla. (OPM)

Arvioidaan vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen rakenne, sisällöt ja järjestäminen. (OPM)

6 Vaikeimmin vammaisten opetus turvataan

Turvataan vaikeimmin vammaisten opiskelumahdollisuudet koko maassa. Tavoitteena on, että vuonna 2006 peruskoulun päättäneillä vaikeimmin vammaisilla nuorilla on mahdollisuus perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen, joko tutkintotavoitteisena koulutuksena tai valmentavana ja kuntouttavana opetuksena ja ohjauksena. Vaikeimmin vammaisten koulutuksen järjestäjinä toimivat ensisijaisesti ammatilliset erityisoppilaitokset. (OPM)

Vaikeavammaisten henkilökohtaista avustajajärjestelmää ja tulkkipalveluja kehitetään eri hallinnonalojen välisellä yhteistyöllä. Kehitysvamma- ja vammaispalvelulait sovitetaan yhteen. Hallitus antaa vaalikauden aikana vammaispoliittisen selonteon. (OPM, STM)

Vaikeimmin vammaisten määritelmää selvennetään henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) pohjaksi. (OPM)

7 Erityisopetuksen rahoitusta uudistetaan

Opetusministeriö on asettanut työryhmän kehittämään ammatillisen koulutuksen erityisopetuksen rahoitusta. Työryhmän tehtävänä on valmistella tarvittavat ehdotukset erityisopetuksen rahoitusperusteiden kehittämisestä ja muuttamisesta siten, että rahoitusjärjestelmä tukee ammatillisen erityisopetuksen järjestämistä ja saatavuutta. Rahoituksen uudistamista arvioidaan työryhmän ehdotusten perusteella. (OPM)

Kehitetään ammatillisen koulutuksen tulosindikaattoreita siten, että niiden avulla voidaan seurata erityisopetuksen järjestämistä, laatua ja vaikuttavuutta. (OPM)

8 Erityisopetuksen laatua parannetaan

Koulutuksen järjestäjien opetussuunnitelmatyötä tuetaan erityisopetuksen laadun ja vaikuttavuuden parantamiseksi. Opetussuunnitelman osana koulutuksen järjestäjän tulee laatia suunnitelma erityisopetuksen järjestämisestä. (OPH, koulutuksen järjestäjät)

Tuotetaan koulutusmateriaalia erityisopetuksesta ja sen järjestämisestä. Opetushallituksen kehittämisprojekteissa tuotettua osaamista, malleja ja materiaaleja levitetään eri keinoin koulutuksen järjestäjien käyttöön. (OPH)

9 Oppimisympäristöjä kehitetään

Koulutuksen järjestäjien huomiota kiinnitetään oppimisympäristöjen esteettömyyden turvaamiseen. Virtuaalikoulutuksen kehittämistä edistetään siten, että siinä otetaan huomioon erityisopiskelijat, joilla on esim. hahmottamisen vaikeuksia. Kehitetään malleja oppilaitoksen tietoteknisen esteettömyyden edistämiseksi. (OPM, OPH)

Opetushallitus tuottaa yhteistyössä järjestöjen kanssa koulutus- ja tukimateriaalia opetuksen apuvälineistä, tila- ja opetusjärjestelyistä sekä uudistusten rahoitusmahdollisuuksista. (OPH, järjestöt)

10 Oppimisvaikeuksien tunnistamista parannetaan

Opetushallituksen koulutus- ja ohjaustoiminnassa on painopisteenä ammatillisten oppilaitosten erityisopetuksen kehittäminen. Erityisoppilaitosten toimintaa palvelu- ja kehittämiskeskuksina tuetaan. Erityisoppilaitosten osaamista hyödynnetään oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, erityisopetuksen suunnitteluun ja toteutukseen liittyvässä koulutuksessa ja koulutuksen järjestäjien omista kehittämishankkeissa. (OPH, koulutuksen järjestäjät)

Edistetään ammatillisen erityisopetuksen tutkimusta ja sen soveltamista erityisopetuksen käytäntöihin. (OPM, OPH)

Opetushallitus järjestää koulutusta henkilökohtaisten opetuksen järjestämistä koskevien suunnitelmien (HOJKS) tekemisestä ja tuottaa oheismateriaalia koulutuksen järjestäjien käyttöön. Arvioidaan HOJKSien laatiminen ja toteuttaminen oppilaitoksissa. (OPH)

11 Opinto-ohjausta tehostetaan

Opetushallituksen koulutuksessa kiinnitetään huomiota joustavaan tiedonsiirtoon perus- ja toisen asteen nivelvaiheessa ja hyvien käytäntöjen levittämiseen. (OPH, koulutuksen järjestäjät)

Erityisopetuksen laadullisen kehittämisen hankkeessa (LATU) ja Nuorten osallisuushankkeessa paneudutaan erityisesti perusopetuksesta toiselle asteelle siirtymiseen. (OPH)

Opinto-ohjaajien täydennyskoulutusta kehitetään Opetushallituksen perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeessa. (OPH)

12 Työelämäyhteyksiä kehitetään

Työssäoppimista kehitetään siten, että se edistää erityisopetuksessa olevien opiskelijoiden työllistymistä. (OPH, koulutuksen järjestäjät)

Koulutustoimikuntien toiminnassa tulee ottaa huomioon erityisopetuksen tarpeet. Koulutustoimikuntien tehtävänä on mm. arvioida ja ennakoida ammatillisen koulutuksen ja työelämässä tarvittavan osaamisen kehitystä ja tässä tulee ottaa huomioon myös erityisopiskelijoiden sijoittuminen työelämään. (OPM, OPH)

Edistetään työelämän ja eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä erityisopetusta saavien opiskelijoiden työllistymisen edistämiseksi yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa. (OPM, TM, järjestöt)

Edistetään ammatillisen koulutuksen vetovoimaa ja osaamisen arvostusta myös ammatillisen erityisopetuksen osalta. Tavoitteena on, että Suomella on edustus vuoden 2007 vammaisten ammattitaidon MM-kilpailuissa Japanissa. (OPM, Skills Finland)

13 Opettajien koulutusta laajennetaan

Laajennetaan ammatillisten opettajien pedagogista koulutusta, jossa erityisenä painopistealueena on erityisopetus. (OPM)

Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annettua asetusta muutetaan siten, että siihen lisätään säännökset valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta antavan hen-

kilön kelpoisuusvaatimuksista. Kelpoisuusvaatimuksia muutetaan siten, että erityisopetusta on kelpoinen antamaan henkilö, joka kolmen vuoden kuluessa palvelussuhteen alkamisesta suorittaa erityisopettajalta vaadittavat kelpoisuusasetuksen 16 §:ssä tarkoitetut opinnot. (OPM)

14 Elinikäistä oppimista tehostetaan

Ryhdytään toimenpiteisiin vammaisten ammatillisen lisäkoulutuksen laajentamiseksi ja luodaan heille mahdollisuudet elinikäiseen oppimiseen. Edistetään vammaisten osallistumista aikuisten näyttötutkintoihin, etenkin ammattitutkintoihin ja niihin valmentavaan koulutukseen. (OPM)

Osana aikuisten koulutustason kohottamisohjelmaa (NOSTE) kehitetään uusia toimintatapoja järjestää koulutusta erityistä tukea tarvitseville aikuisille ja kohennetaan heidän opiskelu- ja oppimisvalmiuksiaan. (OPM)

1 Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelman tausta

Ammatillisen peruskoulutuksen erityisopetuksen visio ja siihen liittyvä toimenpideohjelma perustuvat ammatillisen erityisopetuksen strategiatyöryhmän tekemään ehdotukseen (OPM:n työryhmämuistioita 6/2002), lausuntokierrokselta saatuihin palautteisiin, valtakunnallisiin koulutuspoliittisiin linjauksiin sekä meneillään olevista hankkeista, projekteista ja kehittämis-toimenpiteistä saatuihin kokemuksiin.

Toimenpideohjelman toimenpiteet on määritelty vision mukaisesti. Sitä laadittaessa on otettu huomioon myös muu ammatillisen koulutuksen kehittämistyö, kuten työssäoppiminen, näyttöjärjestelmän kehittäminen, opetusmenetelmien monipuolistaminen, tuloksellisuusrahoituksen kehittäminen, laatupalkinnot, keskeyttämisen vähentämiseen tähtäävät toimet sekä nuorten osallisuushanke. Toimenpideohjelman periaatteena on, että päällekkäistä työtä vältetään ja hyödynnetään meneillään olevien hankkeiden ja projektien tuloksia ja kokemuksia.

Ammatillisen peruskoulutuksen erityisopetuksen visio

Ammatillisen peruskoulutuksen kehittämisen pitkän aikavälin tavoitteena on kaikille opiskelijoille sopiva, esteetön ja helposti saavutettava oppimisympäristö.

Tavoitteena on, että erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille tarjotaan perusopetuksen jälkeen mahdollisuus koulutukseen ja ammatilliseen kehittymiseen työtä, työtoimintaa, jatko-opintoja ja hyvää elämää varten. Erityisopetuksen tarjonnan ja sisällön tulee vastata opiskelijan, työelämän ja yhteiskunnan tarpeisiin.

Ammatillinen erityisopetus sekä vammaisten valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus järjestetään ensisijaisesti ammatillisissa oppilaitoksissa. Tavoitteena on, että tukitoimin ja tarvittaessa opetusta mukauttamalla opiskelija voi osallistua ammatilliseen koulutukseen eri koulutusaloilla. Opetuksessa otetaan huomioon kunkin alan erityisvaatimukset.

Ammatillisten erityisoppilaitosten toiminnan painopisteenä on vastuu vaikeimmin vammaisten koulutuksen järjestämisestä. Niiden tehtävänä on myös huolehtia ammatillisen erityisopetuksen kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtävistä. Ammatillisia erityisoppilaitoksia

kehitetään edelleen erityisopetuksen osaamiskeskuksina, jotka tukevat muiden ammatillisten oppilaitosten erityisopetusta tarjoamalla niiden tarvitsemia asiantuntijapalveluita. Erityisoppilaitokset kehittävät erityisopetusta yhdessä ammatillisten oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja korkeakoulujen kanssa.

2 Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma

2.1 Johdanto

Opetusministeriö asetti 5.9.2000 ammatillisen peruskoulutuksen erityisopetuksen strategia-työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella ehdotus erityisopetuksen strategiaksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Ehdotuksen tuli sisältää seuraavat kokonaisuudet:

- erityisopetuksen määrällinen ja laadullinen kehittäminen
- vaikeimmin vammaisten ammatillisen koulutuksen järjestäminen
- erityisopetuksen kehittämis-, ohjaus- ja tukitoimet ammatillisissa oppilaitoksissa
- oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja ottaminen huomioon opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa
- erityisopetuksen rahoitus
- ammatillisten opettajien ja erityisopettajien perus- ja täydennyskoulutus
- opiskelijaksi ottaminen ammatilliseen erityisopetukseen.

Työryhmä jätti muistionsa 7.3.2002. Muistio sisältää ehdotuksen erityisopetuksen strategiaksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen.

Työryhmän muistio lähetettiin lausuntokierrokselle ja lausuntoja saatiin 127. Tämän muistion liitteenä on lausuntoyhteenveto.

Lausunnoissa pidettiin työryhmän ehdotuksia pääosin oikean suuntaisina. Useissa lausunnoissa kiinnitettiin kuitenkin huomiota strategiatyöryhmän kokoonpanoon ja todettiin, että ammatillisen koulutuksen järjestäjät ja työelämä olisivat voineet olla laajemmin edustettuina. Samoin todettiin, että ammatillisten erityisoppilaitosten vahva edustus näkyi tehdyissä ehdotuksissa. Muistioon on liitetty kaksi eriävää mielipidettä, jotka koskivat mm. työryhmän rahoitusta koskevia ehdotuksia, ja monet lausunnonantajat pitivät eriäviä mielipiteitä oikean suuntaisina.

2.2 Koulutuksen saavutettavuus

2.2.1 Koulutuksellisen tasa-arvon toteutuminen

Strategiatyöryhmä totesi muistiossaan, että opinnoissaan erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat eivät ole tasa-arvoisessa asemassa muiden opiskelijoiden kanssa koulutuspalvelujen saatavuutta tarkasteltaessa. Lainsäädäntöön ja koulutuspoliittisiin linjauksiin koulutuksellisen tasa-arvon periaate on kirjattu, mutta käytännön toiminnassa periaatetta ei aina ole voitu riittävästi toteuttaa.

Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta ja kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.

Strategiatyöryhmä lähti siitä periaatteesta, että jokaisella tulee halutessaan olla mahdollisuus toisen asteen koulutukseen joko ammatillisessa koulutuksessa tai lukiossa omien edellytystensä ja kiinnostuksensa mukaisesti.

Toisen asteen opiskelupaikan tulisi olla mahdollisimman lähellä opiskelijan kotipaikkaa etenkin silloin, kun opiskelu edellyttää erityisiä tukitoimia. Tällöin opiskelijan tukiverkko voi toimia opiskelun aikana ja sen jälkeen apuna työelämään ja yhteiskuntaan sijoittumisessa. Vaikeimmin vammaisten yhteydet oman kunnan sosiaalitoimeen ja muihin tarvittaviin toimijoihin tulisi samasta syystä ylläpitää mahdollisimman tehokkaasti myös opiskelun aikana.

Ammatillisen koulutuksen tarjonnan valtakunnalliseen kattavuuteen on kiinnitettävä huomiota, jotta koulutuksen kysyntä ja tarjonta saadaan myös erityisopetuksen kohdalta alueellisesti ja koulutusalaakohtaisesti riittävän hyvälle tasolle.

Strategiaehdotuksessa lähdettiin siitä periaatteesta, että ammatillisen peruskoulutuksen erityisopetus tulee toteuttaa pääosin ammatillisissa oppilaitoksissa. Tavoite on saavutettu jo nyt erittäin hyvin, sillä noin kolme neljäsosaa erityisopetuksesta annetaan ammatillisissa oppilaitoksissa. Hieman yli puolet ammatillisten oppilaitosten erityisopiskelijoista on integroitu normaaleihin opetusryhmiin. Muuten erityisopetus järjestetään erillisissä, erityisopiskelijoille tarkoitetuissa ryhmissä. Vuonna 2002 opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 8,7 % sai erityisopetusta. Erityisopiskelijoista 75 % oli poikia.

Ammatillisten oppilaitosten ja ammatillisten erityisoppilaitosten yhteistyön lisääminen ja vahvistaminen on erityisopiskelijoiden määrällistä kasvua tarkastellen tärkeitä. Yhteistyöllä voidaan turvata integroidun erityisopetuksen laadukas toteutus ja hyödyntää se ammattitaito, jota erityisoppilaitoksissa on esimerkiksi oppimisvaikeuksien tunnistamisessa ja erilaisissa pedagogisissa ratkaisuissa.

Toimenpiteet

- Koulutuksen järjestäjien huomiota kiinnitetään siihen, että vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyminen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai oppilashuoltopalveluita tarvitsevien opiskelijoiden opetus tulee antaa erityisopetuksena. (OPM, OPH)
- Ammatillisen koulutuksen tulosrahoitusta kehitetään siten, että se ottaa huomioon erityisopetuksen järjestämisen. Ammatillisen koulutuksen laatupalkinnon erityisteemana vuonna 2003 on erityisopetus. (OPM)

- Järjestämislupia myönnettäessä otetaan huomioon erityisopetuksen tarjonnan alueelliset ja koulutusalaakohtaiset tarpeet sekä koulutuksen kysyntä siten, että erityisopetuksen tarjonta voidaan pitää valtakunnallisesti riittävällä tasolla. (OPM)
- Selvitetään ammatillisen koulutuksen rakenteen (amatilliset perustutkinnot, vammaisten valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus, ammatti- ja erikoisammattitutkinnot) tarkoituksenmukaisuutta erityisopetuksen näkökulmasta. Erityisesti selvitetään työvaltaisen (työammatti) koulutuksen tarve. (OPM)

2.2.2 Opiskelijaksi ottaminen

Opiskelijaksi ottaminen ammatillisiin oppilaitoksiin tapahtuu pääsääntöisesti yhteishaun avulla ja noudattaen opiskelijaksi ottamisen perusteita koskevaa uutta opetusministeriön asetusta (167/2002), joka tulee voimaan 1.1.2004 alkaen. Opiskelijavalinnoissa voidaan tarvittaessa käyttää joustavaa valintaa, jossa koulutuksen järjestäjä voi hakijan henkilöön liittyvän erityisen syyn perusteella ottaa enintään 30 prosenttia kuhunkin valintayksikköön otettavista opiskelijoista valintapistemäärästä riippumatta. Tällaisia opiskelijaan liittyviä henkilökohtaisia syitä voivat olla esimerkiksi terveydelliset syyt, oppimisvaikeudet ammatillisen peruskoulutuksen puuttuminen, sosiaaliset syyt ja työllisyyden turvaamiseen liittyvät syyt.

Valintaperusteasetusta ei sovelleta otettaessa opiskelijoita ammatillisiin erityisoppilaitoksiin eikä vammaisten valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen. Amatilliset erityisoppilaitokset sekä muut vammaisten valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen järjestäjät päättävät itse opiskelijavalinnoista.

Toimenpiteet

- Koulutuksen järjestäjät voivat opiskelijaksi ottamisessa käyttää tarvittaessa joustavaa valintaa siten, että esimerkiksi perusopetuksessa erityisopetusta saaneella oppilaalla on paremmat mahdollisuudet päästä opiskelijaksi. Opetushallituksen kehittämishankkeissa luotuja malleja perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen siirtymiseksi levitetään koulutuksen järjestäjille. (OPH, koulutuksen järjestäjät)
- Amatillisten erityisoppilaitosten järjestämislupiin lisätään määräys erityisopiskelijoiden osuudesta kokonaisopiskelijamäärästä. Erityisoppilaitoksen luvan mukaisesta opiskelijamäärästä vähintään 80 prosenttia tulee olla kolmen vuoden aikana amatillisesta koulutuksesta annetun lain 20 §:ssä tarkoitettuja erityisopetuksen tarpeessa olevia opiskelijoita. (OPM)

2.3 Koulutustarjonta

2.3.1 Amatillisen erityisopetuksen määrällinen mitoitus

Strategiatyön pohjaksi laadittiin selvitys amatillisen erityisopetuksen tarpeesta. Selvityksen mukaan erityisopetuksen opiskelijamäärät ovat kasvaneet tasaisesti viime vuosina. Samoin todettiin, että erityisoppilaitosten koulutustarjonta on jakautunut epätasaisesti maan eri osiin.

Opiskelijoiden alueellisen jakautumisen tarkastelu on kuitenkin haasteellista, sillä opiskelijamäärät tilastoidaan koulutuksen järjestäjän kotipaikan mukaisesti eikä sen mukaan missä koulutusta on järjestetty. Tilastoaineiston pohjalta ei voida muodostaa selkeätä käsitystä erityisopetuksen alueellisesta tarjonnasta.

Vaikkeimmin vammaisten koulutustarjonnassa oli selvityksen mukaan puutteita. Koulutukseen hakijoiden määrä ylitti selvästi koulutustarjonnan. Lähes kaikki ammatilliset erityisoppilaitokset ilmoittivat tarvitsevänsä lisää opiskelijapaikkoja kysynnän tyydyttämiseksi. Kysynnän todellista määrää oli kuitenkin vaikea analysoida, koska samat henkilöt saattoivat hakea useisiin eri oppilaitoksiin. Erityisoppilaitokset eivät ole yhteishaun piirissä, vaan haku tapahtuu suoraan oppilaitokseen.

Erityisopiskelijoiden määrän kasvu on jatkunut tasaisena. Seuraavassa taulukossa on ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijoiden määrän kehitys vuosina 2000–2003 (vuoden 2003 tiedot ovat ennakkotietoja).

Erityisopiskelijat 2000–2003 (toteuma, vuosikeskiarvo)

	Ammatilliset oppilaitokset		Ammatilliset erityisoppilait.		Yhteensä		Ammatillisen peruskou- lutuksen opiskelijat	Erityis- opisk. %
	Opisk. keskim.	josta valm. ja kuntoutt.	Opisk. keskim.	josta valm. ja kuntoutt.	Opisk. keskim.	josta valm. ja kuntoutt.		
	2000	6 258	150	3 368	977	9 626		
2001	6 358	229	3 498	1 077	9 856	1 306	121 344	8,1
2002	7 492	324	3 540	1 096	11 032	1 420	126 287	8,7
2003	8 593	509	3 708	1 208	12 301	1 717	129 541	9,5

Ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijoiden määrällisen kasvun taustalla on perusopetuksen erityisoppilaiden määrän kasvu. Perusopetuksessa erityisopetukseen otettujen tai siirrettyjen oppilaiden osuus kokonaisoppilasmäärästä on kasvanut tasaisesti viime vuosina. Vuonna 1995 näitä oppilaita oli 2,9 % kokonaisoppilasmäärästä eli 17 013 oppilasta ja vuonna 2002 jo 5,7 % eli 34 017 oppilasta.

Perusopetuksessa sai vuonna 2002 osa-aikaista erityisopetusta 20,1 % kokonaisoppilasmäärästä, yhteensä 119 500 oppilasta. Osa-aikaisen erityisopetuksen perusteena ovat useimmiten lukemisen, kirjoittamisen tai puheen häiriö. Muita syitä ovat esimerkiksi vieraiden kielten tai matematiikan oppimisen vaikeudet.

Perusopetuksen yhdeksännellä luokalla oli vuonna 2002 yhteensä 61 578 oppilasta, joista 6,2 % (3 811) oli erityisopetukseen siirrettyjä. Perusopetuksen lisäopetuksessa oli 1 605 oppilasta, joista 9 % (144) oli erityisopetukseen siirrettyjä.

Perusopetuksessa oli vuosiluokilla 6–9 sekä lisäopetuksessa erityisopetukseen otettuja tai siirrettyjä oppilaita vuonna 2002 seuraavasti:

Perusopetuksen erityisopetukseen siirretyt oppilaat vuonna 2002 (lääneittäin)

Lääni	Vuosiluokka				Lisäopetus	Yhteensä
	6	7	8	9		
Etelä-Suomi	1 378	1 367	1 368	1 560	69	5 742
Länsi-Suomi	1 004	1 033	1 175	1 195	30	4 437
Itä-Suomi	369	404	458	514	20	1 765
Oulu	262	290	321	392	21	1 286
Lappi	98	102	117	143	4	464
Ahvenanmaa	9	7	14	7	0	37
Yhteensä	3 120	3 203	3 453	3 811	144	13 731

Vuonna 2003 on erityisopetukseen otettujen tai siirrettyjen ja pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien yhdeksäsluokkalaisten määrä yhteensä 3 937 oppilasta eli 6,4 % koko ikäluokasta. Lisäksi perusopetuksen päättötodistuksen saaneista oppilaista osa tarvitsee erityisopetusta toisella asteella, vaikka perusopetuksessa päätöstä erityisopetukseen siirtämisestä ei ole tehty.

Hallituksen koulutuspoliittisena tavoitteena on taata koko ikäluokalle toisen asteen koulutus. Tavoitteen toteuttaminen lisää erityisopetusta tarvitsevien opiskelijoiden määrää toisella asteella. Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijoista on tällä hetkellä n. 12 300, 9,5 %, erityisopiskelijoita (sisältää vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen).

Opetushallitus selvitti keväällä 2003 vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tilannetta koko maassa. Selvityksen mukaan koulutuksen kysyntä on huomattavasti tarjontaa suurempi. Keskimäärin n. 65 % hakijoista pääsi koulutukseen. Tilanne vaihtelee kuitenkin huomattavasti maan eri osissa.

Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen kohderyhmän laajentaminen on tuonut ammatillisen koulutuksen piiriin uusia opiskelijaryhmiä, mm. vaikeimmin vammaiset. Tämä on lisännyt erityisopiskelijoiden määrää ja toisaalta painetta lisätä ammatillisten erityisoppilaitosten opiskelijamääriä. Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opiskelijoina on myös muita kuin perusopetuksesta tulevia, esim. aiemmin koulutusjärjestelmän ulkopuolella olleita tai perusopetuksen päättymisen jälkeen vammautuneita.

Ammatillisen peruskoulutuksen erityisopiskelijoiden määrän on arvioitu kasvavan vuoteen 2008 mennessä seuraavasti:

Ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijat

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Erityisopetuksen opiskelijamäärä	12 300	13 000	13 500	14 000	14 500	15 000
- valtion erityisoppilaitokset	870	880	900	950	1 000	1 000
- muut erityisoppilaitokset	2 800	2 800	2 900	3 000	3 000	3 000
- muut ammatilliset oppilaitokset	8 600	9 300	9 700	10 050	10 500	11 000
Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (sis. edell.)	1 700	1 850	2 100	2 200	2 200	2 200

Perusopetuksen erityisopetuksen laajeneminen merkitsee sitä, että erityisopetuksen kokonais-tarve lisääntyy myös ammatillisessa peruskoulutuksessa. Erityisopiskelijoiden määrän voidaan arvioida kasvavan vuoteen 2008 mennessä n. 15 000 opiskelijaan. Tämän perusteella erityisopetuksen opiskelijamäärää tulisi lisätä n. 2 700 opiskelijalla. Tämä edellyttää ammatillisten oppilaitosten sekä ammatillisten erityisoppilaitosten opiskelijamäärien tarkistamista siten, että voidaan turvata erityisopetuksen ja vaikeimmin vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen riittävä saatavuus.

Toimenpiteet

- Ammatillisen erityisopetuksen sekä vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opiskelijamäärää lisätään siten, että erityisopetusta voidaan järjestää koulutustarpeen edellyttämällä tavalla. (OPM)

2.3.2 Erityisopetuksen alakohtainen tarjonta

Erityisopetuksen alakohtainen tarjonta on ollut melko kapea-alaista. Koulutuksen suuntaaminen kasvualoille ja erilaisten ryhmien tarpeita vastaavasti edellyttää erityisopetuksen alakohtaisen tarjonnan laaja-alaistamista. Strategiaehdotuksesta annetuissa lausunnoissa kiinnitettiin huomiota mm. siihen, että erityisopetusta tulisi järjestää koulutusaloilla, joilla on tulossa työvoimapulaa, jolloin voidaan paremmin taata opiskelijoiden työllistyminen koulutuksen jälkeen.

Vuonna 2001 n. 70 % erityisopiskelijoista opiskeli tekniikan ja liikenteen alalla (9,4 % ko. alan opiskelijoista) sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla (10,7 %). Selvästi keskimääräistä vähemmän erityisopiskelijoita oli vapaa-aika ja liikunta-alalla (0,01 %) sekä sosiaali- ja terveystalalla (1,3 %).

Oppisopimuskoulutuksella voidaan lisätä opiskelijan alakohtaisia valintamahdollisuuksia. Oppisopimuskoulutuksen laajentaminen edellyttää kuitenkin myös erilaisten tuettujen työllistämismuotojen käyttämistä ja entistä toimivampaa eri viranomaisten välistä yhteistyötä.

Toimenpiteet

- Ammatillisen erityisopetuksen alakohtaista koulutustarjontaa monipuolistetaan siten, että se vastaa paremmin opiskelijan, työelämän ja yhteiskunnan vaatimuksiin. (OPM, koulutuksen järjestäjät)

2.3.3 Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tarjonta ja rakenne

Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tehtävänä on antaa vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille valmiuksia ammatilliseen koulutukseen, työhön sijoittumiseen ja oman elämän hallintaan. Koulutuksen tavoitteena on, että opiskelijalla on koulutuksen päätyttyä mahdollisimman hyvät valmiudet itsenäiseen elämään, koulutuk-

seen tai työhön.

Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tarjontaa on laajennettu viime vuosina seuraavasti.

Vammaisten valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (muut kuin erityisoppilaitokset)
(järjestämislupien tilanne)

Ero edelliseen vuoteen		
2000	375	
2001	395	20
2002	591	196
2003	919	328
Muutos yhteensä		544

Kaikilla ammatillisilla erityisoppilaitoksilla on oikeus järjestää vammaisten valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta. Tammikuussa 2003 niissä oli yhteensä 3 610 erityisopiskelijaa, joista 1 195 vammaisten valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa. Erityisoppilaitosten järjestämisluvissa ei määritellä vammaisten valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa ja ohjauksessa olevien enimmäisopiskelijamäärää, vaan koulutuksen järjestäjä päättää tästä kokonaisopiskelijamääränsä puitteissa.

Opetusministeriö on myöntänyt 29 ammatillisen koulutuksen järjestäjälle luvan järjestää vammaisten valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta. Järjestämisluvassa määritellään koulutuksen keskimääräinen vuotuinen opiskelijamäärä, joka vaihtelee nykyisissä järjestämisluvissa 5 opiskelijasta 100 opiskelijaan. Tammikuussa 2003 tässä koulutuksessa oli yhteensä 463 opiskelijaa, vaikka järjestämislupien enimmäismäärä oli 741 opiskelijaa. Osittain ero johtuu siitä, että koulutus on vasta käynnistynyt ja opiskelijamäärä täyttyy muutaman vuoden kuluessa.

Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tarve on lisääntynyt. Erityisesti kysyntä on lisääntynyt niiden osalta, joilla peruskoulu on heikosti suoritettu tai joilla on sosiaalista sopeutumattomuutta tai muita ongelmia. Ammatillisten oppilaitosten tulisi järjestää valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta laajemmin, jotta kysyntä voitaisiin tyydyttää. Rahoituksen tulisi olla koulutuksen järjestämiseen kannustavaa, nykyinen porrastus ei mahdollista kaikkien ryhmien kouluttamista. Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus johtaa usein siirtymiseen normaaliin tutkintotavoitteiseen koulutukseen ja ammatillisen tutkinnon suorittamiseen. Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus ei kuitenkaan ole tarkoitettu korvaamaan perusopetuksen lisäopetusta, vaan se on ammatillisiin opintoihin valmentavaa koulutusta.

Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen laajuutta ja tavoitteiden tarkoituksenmukaisuutta tulisi annettujen lausuntojen mukaan tarkastella uudelleen. Erityisopiskelijat ovat laaja ja heterogeeninen ryhmä, jossa on paljon muitakin kuin ns. vammaisia opiskelijoita (esimerkiksi mielenterveys- ja päihdekuntoutujat). Siksi tarvitaan opintoihin valmentavaa koulutusta (Valmentava I). Vaikeimmin vammaisten kohdalla vammaisten valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (Valmentava II) korvaa tutkintotavoitteisen koulutuksen ja antaa valmiuksia työtoimintaa sekä itsenäistä elämää varten. Opetushallitus on vahvistanut vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opetussuunnitelman perusteet vuonna 2000. Opetussuunnitelman perusteista saadun palautteen perusteella ne toimivat hyvin.

Toimenpiteet

- Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen kokonaisopiskelijamäärää lisätään alueellisten tarpeiden edellyttämällä tavalla. (OPM)
- Arvioidaan vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen rakenne, sisällöt ja järjestäminen. (OPM)

2.3.4 Vaikeimmin vammaisten opetuksen järjestäminen

Järjestämislupien mukaiset opiskelijamäärät

Erityisopetuksen strategiaryhmä esitti, että opetusministeriön tulee koulutuksen järjestämislupia myöntäessään huolehtia siitä, että vaikeimmin vammaisten opiskelijoiden opiskelumahdollisuudet turvataan koko maassa.

Erityisopetuksen tarjontaa erityisoppilaitoksissa on vuodesta 2000 lisätty seuraavasti:

Koulutuksen järjestämisluvat erityisopetuksessa

Erityisopetus erityisenä koulutustehtävänä (amatilliset erityisoppilaitokset)

	Ero edelliseen vuoteen	
2000	3 340	
2001	3 410	70
2002	3 675	265
2003	3 805	130
Muutos yhteensä		465

Perusopetuksen 11-vuotisen oppivelvollisuuden suorittaa vuosittain n. 100 vaikeasti vammaista oppilasta. Kaikkiaan näitä oppilaita oli vuonna 2002 n. 1 200. Osa näistä opiskelijoista suuntautuu perustutkintokoulutukseen, mutta pääosa kolmivuotiseen vammaisten valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen. Alla olevaan taulukkoon on koottu lähivuosina toiselle asteelle siirtyvien oppilaiden määrä. Taulukko on koottu Opetushallituksen keväällä 2003 lääneiltä keräämästä aineistosta.

Vaikeimmin vammaisten opiskelijoiden määrä perusopetuksessa vuonna 2002.

Lääni	Vuosiluokka				Lisäopetus
	6	7	8	9	
Etelä-Suomen	29	39	26	49	18
Länsi-Suomen	21	29	29	41	21
Itä-Suomen	15	14	13	12	12
Oulun	13	14	9	16	9
Lapin	1	10	4	8	2
Ahvenanmaan	1	1	0	0	0
Yhteensä	80	107	81	126	62

Vaikeimmin vammaisten koulutuksen laajuuden arvioidaan olevan toisella asteella noin 300 opiskelijaa kolmivuotisessa vammaisten valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa. Opiskelijamääriä arvioitaessa on otettava huomioon koulutuksen järjestäminen niille, jotka ovat aikaisemmin jääneet ilman toisen asteen koulutusta. Vaikeimmin vammaisia opiskelijoita voidaan arvioida olevan n. 350–400. Erityisoppilaitosten opiskelijamääriä tulisi lisätä n. 100 opiskelijalla nykyisestä, jotta vaikeimmin vammaisten koulutustarjonta voidaan turvata.

Rahoituksen porrastusperusteissa käytettäväksi vaikeimmin vammaisten määritelmäksi strategiatyöryhmä ehdotti: Vaikeimmin vammaisena henkilönä, jonka ammatillisen koulutuksen järjestämiseen koulutuksen järjestäjä saa korkeimman yksikköhinnan, pidetään henkilöä, jolle omatoiminen suoriutuminen vamman tai sairauden takia tuottaa erityisen suuria ja laaja-alaisia vaikeuksia ja joka tästä syystä tarvitsee vuorokauden eri aikoina jatkuvaa tukea ja avustamista arkipäivän toimissaan sekä poikkeuksellisen paljon erityisiä henkilökohtaisia palveluja opiskelussaan.

Työryhmän mukaan opetustoimen, sosiaali- ja terveystoimen, KELA:n sekä työhallinnon tulee toimia yhteistyössä vaikeimmin vammaisten opiskelumahdollisuuksien turvaamiseksi. Tarvittaessa lainsäädäntöä tulee muuttaa tarkoituksenmukaisen työnjaon ja kustannusvastuun aikaansaamiseksi.

Työryhmä esitti, että hallinnollinen vastuu vaikeimmin vammaisten ammatillisen koulutuksen aikana tarvittavien kuntoutus- ja tukipalveluiden järjestämisestä tulee määritellä koulutuksen järjestäjän tehtäväksi riippumatta palvelujen rahoitusvastuun jakaantumisesta. Pääasiallisia vastuunkantajia ovat ammatilliset erityisoppilaitokset ja ne ammatilliset oppilaitokset, joilla on riittävä pedagoginen ja kuntoutuksellinen asiantuntemus ja kokemus. Oppilaitos toimii asiantuntijana palvelu- ja tukitarpeita määriteltäessä.

Avustajapalveluja ehdotettiin kehitettäväksi sellaisiksi, että ne tukevat myös ryhmäkohtaisten avustajien käyttöä ja verkostoyhteistyötä.

Toimenpiteet

- Turvataan vaikeimmin vammaisten opiskelumahdollisuudet koko maassa. Tavoitteena on, että vuonna 2006 peruskoulun päättäneillä vaikeimmin vammaisilla nuorilla on mahdollisuus perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen, joko tutkintotavoitteisena koulutuksena tai vammaisten valmentavana ja kuntouttavana opetuksena ja ohjauksena. Vaikeimmin vammaisten koulutuksen järjestäjinä toimivat ensisijaisesti ammatilliset erityisoppilaitokset. (OPM)
- Vaikeavammaisten henkilökohtaista avustajajärjestelmää ja tulkkipalveluja kehitetään eri hallinnonalojen välisellä yhteistyöllä. Kehitysvamma- ja vammaispalvelulait sovitetaan yhteen. Hallitus antaa vaalikauden aikana vammaispoliittisen selonteon. (OPM, STM)
- Vaikeimmin vammaisten määritelmää selvennetään henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) pohjaksi. (OPM)

2.4 Erityisopetuksen rahoitus

Strategiaehdotuksen mukaan rahoituksen tulisi kannustaa ja vahvistaa koulutuksen järjestäjien omaehtoista kehittämistyötä. Yleistä 50 %:n suuruista valtionosuuden korotusta erityisopetuksen osalta strategiatyöryhmä piti liian pienenä, kun opiskelu edellyttää pienryhmä- tai yksilöopetusta tai opiskelija tarvitsee runsaasti tukipalveluita.

Rahoitusperusteet eivät tue vaikeimmin vammaisten ja muiden täyttä tukea tarvitsevien opiskelijoiden integroitua opiskelua ammatillisissa oppilaitoksissa.

Strategiatyöryhmä ehdotti opetukseen liittyvien tulkkauspalvelujen kustannusten siirtämistä opetustoimen rahoituksen piiriin siten, että kustannukset jaetaan koulutuksen järjestäjien ja valtion kesken samoin perustein kuin valtionosuuteen oikeuttavat muut opetuksen tukipalvelut. Tulkkauspalveluiden järjestämiseen tarvittava lisärahoitus tulee ehdotuksen mukaan osoittaa opetusministeriölle.

Strategiaehdotuksesta annetuissa lausunnoissa ehdotettiin koulumatkatuesta annetun lain muuttamista siten, että myös vaikeasti vammaiset, erityiskuljetuksia tarvitsevat oppilaat olisivat tuen piirissä.

Toimenpiteet

- Opetusministeriö on asettanut työryhmän kehittämään ammatillisen koulutuksen erityisopetuksen rahoitusta. Työryhmän tehtävänä on valmistella tarvittavat ehdotukset erityisopetuksen rahoitusperusteiden kehittämisestä ja muuttamisesta siten, että rahoitusjärjestelmä tukee ammatillisen erityisopetuksen järjestämistä ja saatavuutta. Rahoituksen uudistamista arvioidaan työryhmän ehdotusten perusteella. (OPM)
- Kehitetään ammatillisen koulutuksen tulosindikaattoreita siten, että niiden avulla voidaan seurata erityisopetuksen järjestämistä, laatua ja vaikuttavuutta. (OPM)

2.5 Erityisopetuksen järjestäminen

2.5.1 Erityisopetuksen suunnitelmat ja erityisopetuksen laatu

Strategiaehdotuksesta annetuissa lausunnoissa kiinnitetään huomiota siihen, että strategiaehdotuksessa ei käsitellä kovinkaan tarkasti erityisopetuksen laatua ja esimerkiksi erityisopetuksessa opiskelijoille annettavia palveluita. Toiminnan laatu on hyvin pitkälti koulutuksen järjestäjän toimenpiteiden varassa. Toiminnan kehittämisessä tarvitaan ennen kaikkea ohjausta ja koulutusta. Toisaalta rajan vetäminen opetustoimen ja sosiaalitoimen tehtävien välille tulisi olla selkeä.

Projekteja, joissa erityisopetuksen suunnitelmia ja muuta materiaalia on tuotettu, ovat esimerkiksi ammatillisen koulutuksen erityisopetuksen suunnitelmaprojekti (AMES), koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelmia tuottava projekti (POKEMON), opetuksen monipuolistamista selvittävä hanke (OPEMON), erityisopetuksen virtuaalikouluhankkeet, opetuksen laadullisen kehittämisen hanke (LATU), eräät Euroopan sosiaalirahaston hankkeet (ESR-projektit) ja Equal-projektit. Erilaiset vammaisten järjestöt ovat tuottaneet runsaasti opetukseen soveltuvaa materiaalia, joka tulisi saattaa oppilaitosten tietoisuuteen ja käyttöön.

Toimenpiteet

- Koulutuksen järjestäjien opetussuunnitelmatyötä tuetaan erityisopetuksen laadun ja vaikuttavuuden parantamiseksi. Opetussuunnitelman osana koulutuksen järjestäjän tulee laatia suunnitelma erityisopetuksen järjestämisestä. (OPH, koulutuksen järjestäjät)
- Tuotetaan koulutusmateriaalia erityisopetuksesta ja sen järjestämisestä. Opetushallituksen kehittämissuunnitelmissa tuotettua osaamista, malleja ja materiaaleja levitetään eri keinoin koulutuksen järjestäjien käyttöön. (OPH)

2.5.2 Oppimisympäristöjen esteettömyys ja saavutettavuus

Strategiatyössä lähdettiin siitä, että oppimisympäristöjen esteettömyys turvataan. Toiminnallisia rajoitteita kokevien henkilöiden mahdollisuuksiin hakeutua haluamaansa koulutukseen vaikuttavat oleellisesti oppimisympäristön esteettömyys, saavutettavuus ja käytettävyys. Oppimisympäristön esteettömyydellä tarkoitetaan fyysistä ja tietoteknistä esteettömyyttä sekä asenne-esteettömyyttä.

Fyysisesti esteettömässä oppimisympäristössä tilat ja rakenteet eivät aiheuta opiskelijalle kohtuuttomia vaikeuksia. Esimerkiksi pyörätuolilla liikkumisen tulisi olla joustavaa, kuulovammaisella tulisi olla tarpeelliset apuvälineet ja näkövammaisten liikkuminen ja opiskelu tulisi olla turvattu.

Asenne-esteettömässä oppimisympäristössä oppilaitoksen henkilökunta, muut opiskelijat samoin kuin koulutuksesta päättävät ovat valmiita hyväksymään erilaiset oppijat yhteisön jäseniksi.

Tietoteknisesti esteettömässä oppimisympäristössä kaikilla oppijoilla on esteetön pääsy tietoverkkoihin. Erityisesti näkövammaisten kohdalla oppimisalustojen ja verkkosivujen tulisi olla sellaisia, että ne voidaan muuttaa pistekirjoitukseksi tai äännteiksi. Kuulovammaisten, luku- ja kirjoitustaidottomien ja hahmottamisen vaikeuksista kärsivien erityisvaatimukset tulisi ottaa huomioon tietoteknisissä sovellutuksissa.

Toimenpiteet

- Koulutuksen järjestäjien huomiota kiinnitetään oppimisympäristöjen esteettömyyden turvaamiseen. Virtuaalikoulutuksen kehittämistä edistetään siten, että siinä otetaan huomioon erityisopiskelijat, joilla on esim. hahmottamisen vaikeuksia. Kehitetään malleja oppilaitoksen tietoteknisestä esteettömyyden edistämiseksi. (OPM, OPH)
- Opetushallitus tuottaa yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa materiaalia opetuksen apuvälineistä, tila- ja opetusjärjestelyistä sekä uudistusten rahoitusmahdollisuuksista. (OPH, järjestöt)

2.5.3 Oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja ottaminen huomioon opetuksessa

Strategiatyöryhmä edellytti, että koulutuksen järjestäjän tulee selvittää opiskelijan erityisten tukitoimien tarve siten, että henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) voidaan laatia säädösten mukaisesti ja huolehtia siitä, että opiskelija saa HOJKS:n mukaiset palvelut koulutuksen aikana. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota oppimisvaikeuksien tunnistamiseen ja oppimisympäristön esteettömyyteen.

Toimenpiteet

- Opetushallituksen koulutus- ja ohjaustoiminnassa on painopisteenä ammatillisten oppilaitosten erityisopetuksen kehittäminen. Erityisoppilaitosten toimintaa palvelu- ja kehittämiskeskuksina tuetaan. Erityisoppilaitosten osaamista hyödynnetään oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, erityisopetuksen suunnitteluun ja toteutukseen liittyvässä koulutuksessa ja koulutuksen järjestäjien omissa kehittämishankkeissa. (OPH, koulutuksen järjestäjät)
- Edistetään ammatillisen erityisopetuksen tutkimusta ja sen soveltamista erityisopetuksen käytäntöihin. (OPM, OPH)
- Opetushallitus järjestää koulutusta henkilökohtaisten opetuksen järjestämistä koskevien suunnitelmien (HOJKS) tekemisestä ja tuottaa oheismateriaalia koulutuksen järjestäjien käyttöön. Arvioidaan HOJKSien laatiminen ja toteuttaminen oppilaitoksissa. (OPH)

2.6 Opinto-ohjaus

Strategiatyöryhmän ehdotuksen mukaan perusopetuksen päättövaiheessa koulutuksen järjestäjien tulee kiinnittää huomiota siihen, että erityisopetuksessa olevat ja muut tukea tarvitsevat saavat siirtymävaiheessa tarkoituksenmukaisen ohjauksen. Siirtymävaiheen yhteistyössä tulee olla mukana sekä lähettävä koulu että vastaanottava oppilaitos.

Opinto-ohjausta ammatillisessa peruskoulutuksessa tulee tehostaa ja koulutus järjestää siten, että alkuvaiheen ohjaus tukee opiskelijan kiinnittymistä oppilaitokseen. Ensimmäisen opiskeluvuoden alkuun sijoitettu orientaatiovaihe edistää opintojen loppuun suorittamista. Perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen huolellisen hoidon on myös todettu edistävän oppilaitokseen kiinnittymisessä. Esimerkiksi yhteydenotto koulusta kesän aikana ennen koulun alkamista on osoittautunut sitoutumista edistäväksi.

Strategiasta annetuissa lausunnoissa ehdotettiin perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa tapahtuvan tietojensiirron helpottamista salassapitosäännösten tarkistamisella.

Opetusministeriön vuonna 2000 asettama oppilashuoltotyöryhmä selvitti salassapitosäännöksiä ja totesi, että voimassa olevat säännökset mahdollistavat tietojen siirron viranomaisten välillä oppilaan siirtyessä perusopetuksesta toiselle asteelle (ns. siirto-hojks) mikäli oppilaan vanhemmat antavat luvan tietojen luovuttamiseen. Säädöksiä kuitenkin tulkitaan vaihtelevasti eivätkä oppilaan tiedot aina siirry tarvittavalla tavalla toisen asteen koulutuksen järjestäjälle.

Toimenpiteet

- Opetushallituksen koulutuksessa kiinnitetään huomiota joustavaan tiedonsiirtoon perus- ja toisen asteen nivelvaiheessa ja hyvien käytäntöjen levittämiseen. (OPH, koulutuksen järjestäjät)
- Erityisopetuksen laadullisen kehittämisen hankkeessa (LATU) ja Nuorten osallisuushankkeessa paneudutaan erityisesti perusopetuksesta toiselle asteelle siirtymiseen. (OPH)
- Opinto-ohjaajien täydennyskoulutusta kehitetään Opetushallituksen perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeessa. (OPH)

2.7 Työelämäyhteydet

Tulevaisuuden työvoimatarpeet edellyttävät koko ikäluokan kouluttamista. Ammatillisen erityisopetuksen koulutusalojen tulee vastata yhteiskunnan ja työelämän tarpeisiin ja muutoksiin. Koulutustarjonnan on oltava riittävä ja alakohtaisesti monipuolinen. Erityisopetuksen työelämäyhteyksiä on vahvistettava, jotta ammatillinen koulutus johtaisi mahdollisimman hyvään työllistymiseen. Työelämän ja koulutuksen välisen yhteistyön kehittäminen edellyttää niin kouluttajilta kuin työelämän toimijoilta osallistumista kehittämistoimien suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Erityisopetuksen ja sen tuottaman osaamisen tunnetuksi tekemiseksi tulee kehittää uusia ja monipuolisia menetelmiä.

Toimenpiteet

- Työssäoppimista kehitetään siten, että se edistää erityisopetuksessa olevien opiskelijoiden työllistymistä. (OPH, koulutuksen järjestäjät)
- Koulutustoimikuntien toiminnassa tulee ottaa huomioon erityisopetuksen tarpeet. Koulutustoimikuntien tehtävänä on mm. arvioida ja ennakoida ammatillisen koulutuksen ja työelämässä tarvittavan osaamisen kehitystä ja tässä tulee ottaa huomioon myös erityisopiskelijoiden sijoittuminen työelämään. (OPM, OPH)
- Edistetään työelämän ja eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä erityisopetusta saavien opiskelijoiden työllistymisen edistämiseksi yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa. (OPM, TM, järjestöt)
- Edistetään ammatillisen koulutuksen vetovoimaa ja osaamisen arvostusta myös ammatillisen erityisopetuksen osalta. Tavoitteena on, että Suomella on edustus vuoden 2007 vammaisten ammattitaidon MM-kilpailuissa Japanissa. (OPM, Skills Finland)

2.8 Opettajien koulutus

Opetusministeriön vuonna 2001 asettama opettajatarvetyöryhmä laati ehdotuksen opettajien peruskoulutuksen määrällisestä mitoittamisesta vuosille 2003–2008. Lisäksi työryhmä ennakoii opettajien tarpeen kehityksen vuoteen 2020 saakka yleissivistävän, ammatillisen ja aikuiskoulutuksen osalta.

Opettajatarvetyöryhmän mukaan ammatillisessa koulutuksessa ei ole nykyisin riittävästi koulutettuja erityisopettajia. Erityisopetuksen tarpeen katsotaan tulevana vuosina lisääntyvän ja vuonna 2020 opettajatarve erityisopetuksen osalta arvioidaan olevan n. 145 opettajaa. Työryhmän mukaan opettajatarve lisääntyy erityisesti seuraavan vuosikymmenen alkuvuosiin saakka, jonka jälkeen se alkaa vähentyä. Työryhmä ehdottaa, että erityisopettajien koulutusmääriä on syytä nostaa vuosina 2003 - 2008. Koulutukseen otettavien kokonaismäärän tulee tällä aikavälillä olla 400.

Strategiatyöryhmän mukaan opettajien koulutuksessa tulee sekä lisätä että kehittää erityispedagogisia sisältöjä. Opetusministeriö ja Opetushallitus kohdistavat myös täydennyskoulutustarjonnan palvelemaan entistä paremmin oppilaitosten erityisopetukseen liittyvän osaamisen kehittämistä.

Toimenpiteet

- Laajennetaan ammatillisten opettajien pedagogista koulutusta, jossa erityisenä painopistealueena on erityisopetus. (OPM)
- Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annettua asetusta muutetaan siten, että siihen lisätään säännökset vammaisten valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta antavan henkilön kelpoisuusvaatimuksista. Kelpoisuusvaatimuksia muutetaan siten, että erityisopetusta on kelpoinen antamaan henkilö, joka kolmen vuoden kuluessa palvelussuhteen alkamisesta suorittaa erityisopettajalta vaadittavat kelpoisuusasetuksen 16 §:ssä tarkoitetut opinnot. (OPM)

2.9 Ammatillinen lisäkoulutus ja elinikäinen oppiminen

Ammatillisen lisäkoulutuksen rahoituksen tulee olla riittävä myös erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden jatko- ja täydennyskoulutukseen. Ammatillisen lisäkoulutuksen rahoituksessa tulee huomioida erityisopetuksen porrastustekijät.

Noste-ohjelma on 30–54 -vuotiaille vailla toisen asteen koulutusta oleville aikuisille tarkoitettu lisätoimenpideohjelma vuosille 2003–2007, jonka tavoitteena on toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaminen ja tietoyhteiskuntataitojen kehittäminen.

Noste-ohjelman puitteissa voidaan rahoittaa paitsi koulutusta myös ns. koulutuksen tukitoimia, joita voivat olla esimerkiksi oppimisvaikeuksiin tai oppimisen edellytyksiin keskittyneet opintokokonaisuudet mukaan lukien tutkinnon suorittamiseen tarvittavien välineaineiden kuten matematiikan tai kielten opetus. Mikäli opiskelija tarvitsee opetuksen kustannuksia kohottavia erityistoimia, nämä huomioidaan lääninhallitusten myöntämissä valtionavustuksissa hakemusten perusteella.

Toimenpiteet

- Ryhdytään toimenpiteisiin vammaisten ammatillisen lisäkoulutuksen laajentamiseksi ja luodaan heille mahdollisuudet elinikäiseen oppimiseen. Edistetään vammaisten osallistumista aikuisten näyttötutkintoihin, etenkin ammattitutkintoihin ja niihin valmentavaan koulutukseen. (OPM)
- Osana aikuisten koulutustason kohottamisohjelmaa (NOSTE) kehitetään uusia toimintatapoja järjestää koulutusta erityistä tukea tarvitseville aikuisille ja kohennetaan heidän opiskelu- ja oppimisvalmiuksiaan. (OPM)